

sokkal többről, a valóságos való viszonyról, a valóságban végbemenő folyamatok megítéléséről volt szó. Azt is el kell mondani, hogy sajnos, a *Török a parlagot* nem azért került a kritika figyelmének középpontjába, mert a kor valóban lényeges emberi tartalmait művészi erővel és hittel fejezte ki. Persze, más kérdés az, hogy egyes kritikusok számára még az is sok volt, ami a regény megjelent formájában ilyen vonatkozásban kirajzolódott. Horváth István, aki autodidaktaként földművesből vált íróvá, tudásszomjából, nem válogató szellemi érdeklődéséből következően sajnos, különösképpen fogékony volt a világnézetű igénytel és a kor követelményeinek nevében megfogalmazott téves kritikai tanácsokra is. Ugyanakkor mint elkötelezett, pártos író maga is arra törekedett, hogy műveivel közvetlenül is elősegítse a falu szocialista átalakításának valóban történelmi jelentőségű folyamatát. Tegyük hozzá azt is, hogy joggal és indokoltan ismerje fel a szocialista forradalomban a falusi életforma megújulásának nagy lehetőségét. Összetett és itt szükségképpen csak jelzett történelmi, társadalmi, világnézetű, politikai és esztétikai mozzanatok alakították ki tehát azt a leegyszerűsítő valóságsszemléletet, amely prózáiraiban ebben az időszakban meghatározta.

Prózáirásainak gyűjteménye kitűnő lehetőséget kínál ennek a folyamatnak a mélyebb megértéséhez. A kötet gondozója közli az író *Csali gróf* című, 1955-ben megjelent kisregényének első, 1952-ben írt, *Csali gróf akar lenni?* című, eddig kiadatlan változatát. A regény maga — noha egyes kritikusok elsősorban nem ezért bírálták — eszméileg és művészeileg egyaránt félrelekerült mű. De, amint ez a regényből és első, rövidebb változatából is kiderül, Horváth István, akit ezernyi szál fűzött változatlanul a parasztságához és a falu életéhez, már ekkor felismerte a voluntarista politikai gyakorlat és az átalakulási folyamat ellentmondásából születő konfliktusokat. A *Csali gróf*-ból valóban realista, a társadalmi élet mélyebb jelenségeit felfedező mű lehetett volna, ha Horváth István írói szemléletét nem béklyózza és nem zavarja meg a voluntarizmus, a manipulálási kódosítás. Az az agályos gond, amellyel Csali cselekedeteit megmagyarázza, és amelyel végül az általa jelzett bonyolult szindróma jelenszervezetét kulák-ármánykodás hatására szűkíti le, félreérthetetlenül tükrözi a — sematikus és torz — hangsúlyozni kívánom: nemcsak és nem is elsősorban irodalmi vagy esztétikai jellegű — elképzelések, gyakorlat és a mindezt erőszakosan megteoretizáló ideológia hatását. Az író a kötet függelékében közölt egykori vallomásaiban a rá jellemző naiv becsületességgel elméletileg is megindokolja, hogy miért és miként győzte meg önmagát arról, hogy amit lát, tud és tapasztal, az úgynevezett „nagyobb összefüggések” között nem igaz és főleg íróilag nem kimondható.

Horváth István legjobb frónkkal együtt rövidesen rádőbent arra, hogy az irodalom egyes irányítói és önkínzó felegyelmzettséggel kialakított saját téveszméi milyen természetlen útra vezették. Ennek a felismerésnek a hatása — természetesen nem függetlenül az egész társadalmi életben végbemenő folyamatoktól — mindenekelőtt költészetében vált esztétikailag is termékenyvé. Prózában adósunk maradt írói válságának és az ebből születő emberi tartalmaknak az esztétikailag érvényes megfogalmazásával. A kötetben megjelent későbbi prózai írások részben régebbi novelláinak az útrafogalmazásai vagy inkább publicisztikai vallomások. Csak az 1975-ben megkezdett, életanyagában és megformálásában egyaránt kivételes erejű és édekességű, torzóban maradt önéletrajzi regénye tudatosítja, hogy Horváth Istvánban milyen prózai kvalitások szenvedtek el. A *Magyarózi toronyfalja* írója, a ritka érzékenységű és sodró erejű lírikus prózai műve nem teljesedhetett ki.

A most megjelent gyűjteményes kötet* a fentebb jelzett okok miatt Horváth István életművének legegzenetlenebb vonulatát ismerteti meg az olvasóval, és éppen ezért elsősorban irodalomtörténeti érdekességű. Az első könyv novelláin, néhány vallomáson és az önéletrajzi regény kezdetein kívül nem annyira művészi értékeiért, mint inkább a belőle kibontható tanulságokért érdemes elolvasni. Horváth István életművének irodalomtörténeti értékét azonban nem kisebbíti az, hogy mindenekelőtt prózai műveivel fájdalmas árát fizetett saját és mások tévedéséért. Kudarcai arra figyelmeztetnek, hogy az elkötelezett írónak, az elkötelezett irodalomnak miről nem szabad soha, semmilyen körülmények között elfeledkeznie.

GÁLFALVI ZSOLT

* Kipergett magvak, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1981.

Kelletlen kincsek?

Dr. Nagy András csikszentkirályi főbíróstól kaptam levelet, 229 melléklettel. Ertesített, hogy Tulogdy Sarolta kolozsvári zongoratanárnő elhunyt — még a nyáron — és Csikszeredán temették el. Leveléhez az elköltözött hagyatékából összeszedett hangversenyműsorokat mellékelte, hogy mint a hazai zeneélet krónikása dokumentációba bedolgozzam, illetve földolgozzam őket.

Tulogdy Sarolta, amint a szépen fogalmazott gyászjelentés is mondja, idős korában, „az emberi élet rendje szerint” távozott az élők sorából. En meg hozzáteszem: hosszú és eredményes zongoratanári pályája után. Aki csak megismerte, mindenki tisztelte és szerette, tanítványai kiváltképpen. László Árpád növendéke volt, azé a csaknem száz esztendőtt megért marosvásárhelyi zeneszerző és zongoraművészé, aki még Erkelről tanult, Lisztet is látta, és aki Amerikában Dvořáknak volt famulusa. Többször nógattam Tulogdy tanárnőt, írja meg híres mesterével kapcsolatos emlékeit. Kivételes személysége volt ő zenei életünknek, akit érdemeihez képest mégis túlon túl ritkán emlegetünk. Bár ő, egykori tanítványa ne vigye sírba, amit tud róla. Kérésem meghallgattattott. Tulogdy tanárnő megígérte, hogy nekiül és mindent leír, amire csak László Árpáddal kapcsolatban emlékszik. Hagyatékából azonban — amint Dr. Nagy András azóta kapott, második levelében írja — nem került elő egyetlen sornyi idevágó írás sem.

Sajnálom. Sőt: aligha túlzok, ha azt mondom: fáj.

Előkerült, mondtam; 229 hangversenyműsor. Bár ennyi, gondoltam. Hát-ha Tulogdy tanárnő számtalan tanítványának egyike a dokumentumokból fülvázolhatja bár az ő nyilvános szerepléseinek a krónikáját; szinte el is döntöttem magamban, hogy kire bizzam a műsorgyűjteményt. Am ebben a várakozásomban is csalódtam. A tanárnő legfőképpen mások hangversenyműsoraikat gyűjtötte, a magáit csak elvétve tartotta meg. Ezzel jóvátehetetlen mulasztott. Ne gondolt volna arra, hogy dolgos és eredményes tanári és muzsikuspályája megérdemli a számbavevést — megbízhatóan adatolt életrajzi tanulmány formájában?

A gondjaimra bízott anyagban azért akadt értékes László Árpád-dokumentum is, például egy fénykép, amelyen Zsembery Elvira hajlik meg a színpadon, a zongora előtt, és a jó öreg gratulál neki. Alighanem az ő művét játszotta a művésznő. Mikor, melyik művét? Hol van László Árpád életének az a buzdó kutatója, aki azonosítani tudná, akinek továbbadhatnám, hogy beillesse a maga dokumentációjába? Am tovább kérdek: ki foglalkozik Zsembery Elvira pályájának dokumentumaival? 1977-ben, 84 éves korában olyan csendesen vált ki az élők sorából, mintha Akárki úr özvegye lett volna a szomszéd utcából, holott tudjuk: kiváló zongoraművész és pedagógus volt, egy ideig a konzervatórium igazgatója is. Lányja még az ántivilágban Olaszországba ment férjhez, Signora Manegozzo névre hallgat, ha még él. Híggjük, hogy magával vitte anyja minden iratát, trófeáját, közérdekű tárgyi emléket? Vagy egy hűséges tanítvány, szomszéd, orvos őri és nem tudja kinek továbbadni őket? Vagy Zsembery tanárnő sem őrizte meg e „hiábavalóságokat” — szerénységből?

Visszaszámolok: mintegy öt évvel Zsembery tanárnő előtt suhant át a létből a nemlétbe Kouba Paula, egy páratlanul eredményes pedagóguspályára hőse. Ki fogja tudni huszonöt év múlva, hogy ki volt ő? Ha csak növendékeinek hiteles és teljes névjegyzékét összeírná valaki, abból is kitűnné, hogy mit jelentett számunkra Márkos Albert és Agoston András — és további számtalan erdélyi muzsikusi tanárnője, nemzedékek Paula nénije!

Ami Tulogdy tanárnő hozzám került dolgait illeti, egy roppant érdekes történelmi dokumentum is van közöttük, Halmos Györgynek egy különös hangversenyműsora. Beethoven szonátáiból játszott; az estet a Népvédelem elnevezésű szerv rendezte „a fasiszták által provokált háború áldozatainak támogatására”. Főlemelő mozzanat: Beethoven a háború áldozatait! Csak az nincs rányomva a műsorlapra, hogy hol, mikor tartották ezt a Beethoven-estet. Szerencse, hogy a koronatanú él, gondoltam. Am Halmos professzor mint természetességet választotta, hogy ő semmiféle plakátját, műsorfüzetét nem szokta megtartani, és egyáltalán: művészi múltjának nyomai nem érdeklik. Ezek szerint tehát aki Halmos Györgyről akarna életrajzi tanulmányt, pályarajzot írni — aminek előbb-utóbb be kell következnie, hisz ma holnap negyven éve, hogy legnagyobbaink között tartjuk számon —, annak magának kell majd összeszednie a dokumentumokat, lapról lapra, egyenként. Ki vállalkozik erre? Tessék jelentkezni!

Sok idevágót mesélhetnek és kérdezhetnek még. A tanulság azonban egy: nem vigyáznunk eléggé közelmúltunk, a tegnappá távolodó ma művelődéstörténeti forrásaira. Márpedig ez a nemtrüdes megengedhetetlen fényűzés, bán. Mert senkinek a pályája sem magányos, ha az a közösség előtt, a közösségért megfutott pálya. A jövődőt lopja meg mindenki, aki nem őri felte és nem adja tovább művészetünk, művelődésünk emlékeit. A magáit is ideszámítva, ha azok közérdekűek.

Annyi „volt tanítvány” tülekedik a pályán! Valamennyiüknek ajánlom: csapjanak föl alkalmi életrajzíróknak, művelődéstörténészeknek, gyűjtsék össze és dolgozzák föl szakszerűen valamelyik mesterük életének és munkásságának dokumentumait. Ha nem a közért — van akit az nem érdekel! —, akkor önnön épülésükre, lelki gyakorlat, lazítás gyanánt. Hobbiból. Különösen ajánlom ezt azoknak a már nyugalmazott, a művészi gyakorlatától immár visszavonult tanároknak és muzsikuskoknak, akik még jó egészségnek örvendenek, derűsen tekintenek hátralevő éveik, évtizedeik elé, csak épp hogy nem tudnak mit kezdeni temérdek szabadidejükkel. A minap sírta el nekem egy magányos hölgy: „fél éve sincs, hogy nyugdíjba mentem, és máris úgy érzem, hogy deszocializálódtam”. Elmeséltem neki dióhéjban, amit Kouba Pauláról tudok, és azt hazudtam, hogy egy hűséges tanítvány, aki maga is nyugdíjas immár és végre ráér, a tanárnő egykori növendékeit „gyűjti”. Naponta 5—10 levelet kap, illetve ír, fényképeket hajt föl, a tanítványok ajkán folklorizálódott anekdoták különböző forrásait igyekszik összegyűjtetni, van egy világtérképe, ame-

lyen színes gombostűvel jelöl meg minden várost, ahol valamelyik Kouba-tanítvány fölép stb. „S mindezt csak azért, hogy reszocializálódjék?” kérdezte panaszos hangon ismerősöm. „Semmi de- és semmi re-” torkoltam le. „Normális ember, dolgozni akar, s ha már dolgozik, akkor valami szépet és hasznosat.” „Könnyű maguknak, zenészeknek” nyafogott tovább. „Maguknál mindig is így volt: a növendékek mintegy családtagokként jártak ki s be tanárunknál, aki anyatigrisként ragaszkodott hozzájuk — persze hogy sírig hűségesek maradtak ahhoz, aki művészt és embert faragott belőlük. Nálunk viszont...”

A beszélgetés folytatása nem tartozik a nyilvánosságra.

Ami a ki- s bejárást és az anyatigris ragaszkodást illeti, igazat mondott a panaszkodó öreglánya, ami azonban a hűséget illeti, nyilván félrevezették. Egy magamfajta szépezhadódó.

Mert igaz ami igaz: én sem írtam meg még sem Török Béla, sem Ana Voileanu-Nicoară, sem Zoltán Aladár, sem Márkos Albert pályarajzát, hogy csak olyanokat említsék, akik már nincsenek. Nem beszélve arról, hogy én is éveken át voltam Tulogdy-növendék.

Ezentúl elvárom

Minden egészségügyi statisztika elmaradhatatlan adatai: hány főre esik egy orvos? Hányra egy kórházi ágy?

Azonos módszerrel közelítve ahhoz, ami nekem fáj: Romániában egy egész és háromnegyedmillió magyar főre egyetlen zene-történész esik: **Benkő András**.

Mestere, útnak indítója, Lakatos István derűs öregkorát éli. Nemrég mondta: közsőni szépen, jól van, de többet nem dolgozik.

Benkő tanítványai közül senki sem választotta a zene-történeti pályát. Igaz, sokan zene-történésznek közülük — e sokak között én is ott vagyok —, de az más. Olyan igényű zene-történész, amilyen ő a maga nemzedékében, akire úgy mondhatunk rá, hogy zene-történész, ahogy Almási Istvánról mondjuk, hogy népzene-kutató, Hary Béláról, hogy operakomponista, Boros Zoltánról, hogy zenei szerkesztő vagy Agoston Andrásról, hogy hegedűművész, olyan zene-történész nem került ki a keze alól.

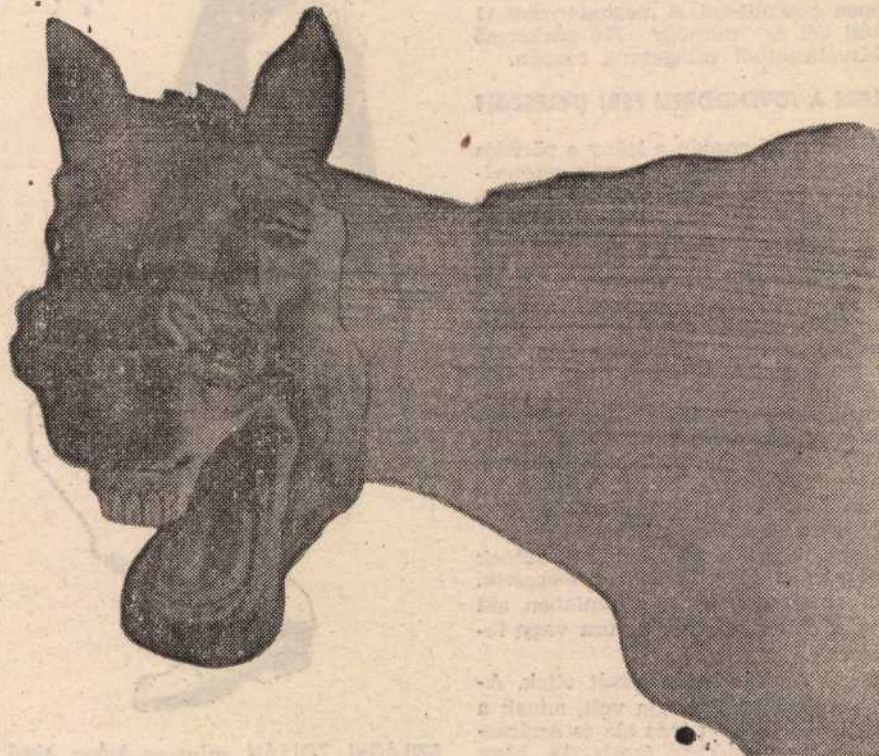
Pedig a tennivalók hatalmasak. Ahol csak megérintjük zenei múltunk dokumentumait, izgalmasnál izgalmasabb kutatói feladatokra bukkanunk. (S azt is tudjuk, persze, hogy nemcsak az izgalmas témák megírása kötelességünk, hanem az olyan tények tudományos feltárása is, amelyek a kimagasló mozzanatok hátterét teszik.) A jelenkor zene-történeti számbavevétele szintén több mint egy emberre váró feladat. Szerencsénk, hogy nemzetiségünk — mint mondtam — nem szegény zene-történész-kedő muzikusokban. De olyan ügyet, mint egy tudomány, csak balgák bíznak szerencsésükre. Fialat zene-történészek kerestetik. Nem is csak egy, de bár egy. Ezt az igényt kötelességünk minél gyakrabban hangoztatni. Hát-ha nem hiába hangoztatjuk.

Ez a negatív tényállás a háttérre annak a pozitívumnak, amelyet megírandó írógép elé ültem.

Miközben azon siránkozunk, hogy a romániai magyar zene-történet-írás feladatai sokszorosan meghaladják az egy, azaz egy Benkő András teljesítőképeségét, s szomorúan hangoztatjuk, hogy a hét végi zene-történészekre való alapozás kellett volna szükségmegoldás, amelyet elfogadunk ugyan, de nagyon-nagyon nem szeretünk, olyan irányból kapunk értékes segítséget, ahonnan nem várnánk, holott a dolgok normális rendje szerint természetességgént kellene hogy várjuk: a román zenei szakírók közössége felől. A Studii de muzicologie legutóbb megjelent, XVI. kötetében Constantin Catrina brassói kutató terjedelmes, dokumentumokkal jól alátámasztott, meleg hangvételű tanulmányt közölt Dely-Szabó Gézaról, különös tekintettel az erdélyi munkáskórusok mozgalomában betöltött szerepére. Akkorra tanulmányt, amekkorát a jeles kolozsvári magyar zeneszerző-elődről magyar szerző tollából nem olvastunk. Büntudattal vallom be, hogy a közlés meglepett; annak jele ez, hogy szívem mélyén nem hiszek eléggé abban a testvériségben és kéz a kézben együttmunkálkodásban, amelyről tételelesen csupa jót szeretek gondolni.

Hazai magyar zene-történetünk, Benkő András több román tárgyú dolgozata bizonyítja, hogy nemcsak nemzetiségünk múltját kutatja a rá jellemző tudományos körültekintéssel, hanem a románságét is; ugyanez elmondható a zene-történész-kedő többiekéről is. Jólesik most tapasztalnom, hogy ezen a hidon nem egyenirányú a közlekedés. Ezentúl nem fogok ilyesmiktől meglepődni. Számítok majd arra, hogy román katedrálisok is vállalnak azokból a feladatokból, amelyek jelesen a miénkek, de nemcsak a miénkek. Egyben közös feladataink is.

LÁSZLÓ FERENC

SZILÁGYI ZOLTÁN rajza az Aréna című rajzfilmből